

Nevenka Bogataj

Lastnice gozda kot prezrt zgled Prispevek k celovitejšemu razumevanju starih ljudi v Sloveniji

POVZETEK

V pestri skupini starih ljudi posebej slabo poznamo izobraževalno nedejavne. Iskali smo jih ob spremljanju študijskih krožkov in preučevanju ciljne skupine lastnic gozda, katerih formalna izobrazba pogosto zaostaja za ravno izobraženosti moških iste starosti. Stik z njimi na oddaljenem podežlju je bil težak, ker so same slabo vključene v širšo družbeno skupnost, javna skrb zanje pa je šibka, npr. infrastruktura za učenje odraslih na oddaljenem podežlju ni razvita.

Nabor prvih kvantitativnih in kvalitativnih podatkov o tistih, ki smo jih z raziskavo omejenega dosega sploh lahko analizirali, kaže, da jih poleg izbranih kriterijev povezujejo določene skupne značilnosti, med njimi to, da so v javnosti prezrte, a ne brez vpliva. Njihov status jim ne daje ugleda. Čeprav omogočajo prost dostop v gozd, njihov prispevek k razvoju in kakovosti bivanja nista vrednotena. Predstavljamo vtis o njihovih značilnostih in njihovo oceno lastnega položaja. Stik s starejšimi ženskami smo poskusili interpretirati z vidika moči te družbene skupine.

Lastnice gozda so po našem mnenju obsežen, a prezrt vir znanja in vrednot. Kljub jasnim načelom ekonomskega razvoja uporno vztrajajo v omejevanju skrbi zase v dobro skupnih in dolgoročnih koristih. Za prihodnost so spoznanja in vtisi o starejših ženskah na podežlju pomembna, ker izhajajo iz lokalnega okolja in so hkrati primer širše uporabnega življenjskega vzorca, npr. za čas ekonomske recesije. Predstavitev lastnic gozda, čeprav na podlagi nereprezentativnega vzorca, obenem daje vpogled v življenje starih ljudi na slovenskem podežlju in tako prispeva k njihovem celovitejšemu spoznavanju in razumevanju.

Ključne besede: stari ljudje, ženske, Slovenija, podeželje, gozd, razvoj, lastnica gozda

AVTORICA: *Dr. Nevenka Bogataj je po diplomu na Biotehnični fakulteti na Gozdarskem inštitutu Slovenije spremljala propadanje gozdov in zastopala Slovenijo v UN ECE. Po magistraturi na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete se je zaposlila na Andragoškem centru Slovenije in se posvetila področju neformalnega izobraževanja. Spodbuja odzivnost tistih, ki so za učenje manj motivirani, razvija konceptualne rešitve (Centri VŽU 2007, Celostni model izobraževanja stari ljudi 2008), redno publicira (Lline, Learning Centres in Europe), z disertacijo na matični fakulteti pa je spojila naravoslovno in sociološko področje svojega dela. Dejavnost je v mednarodnih projektih in na konferencah (Leonardo da Vinci, Grundtvig, FAO, IUFRO), vse bolj tudi na znanstveni ravni (IRSA).*

ABSTRACT

Female forest owners as an overlooked model. Contribution to the complex understanding of old people in Slovenia

There is particular lack of knowledge of educationally passive old people in generally diverse group of old people. We were looking at this segment during our study circle mo-

monitoring by focusing to the female forest owners, who usually have lower formal education than men of the same age. It was not easy to get in touch with them as the most live in distant rural areas, their social inclusion is weak while public care for this segment of society lacks e.g. educational infrastructure for adult learning is not developed.

The first quantitative and qualitative data of those, who we were able to address with this pilot research, show certain common characteristics along classic criteria e.g. their role in society. Their status does not offer any public reputation. Despite they let us use their property as access to forests in Slovenia is free their contribution to the development and life quality is not valued. However, we present an impression about their characteristics and their own judgement of their situation. We tried to interpret position of this social group from the point of view of their strength.

Female forest owners are according our opinion a huge, but overlooked source of knowledge and values. Despite clear principles of economic development they resist in self limitation to support common and long-term benefits of society. Findings about old rural women are important for the future as they root in local environment and may serve as an example of broadly useful living style e.g. for the economic crisis period. Presentation of female forest owners, despite they base in a non-representative sample, gives us an insight into the Slovenian rural practice of old people what contributes to their more complex cognition and understanding.

Key words: old people, women, Slovenia, rural areas, forest, development, female forest owner

***AUTHOR: Nevenka Bogataj, Ph.D.** is a graduate of the Faculty of Biotechnics. Upon graduation, she represented Slovenia on issue of the demise of forestry in the United Nations ECE. Upon completion of a masters degree in the Geography department at the Faculty of Arts she was employed by the The Slovenian Institute for Adult Education where she worked in the area of informal education encouraging those for whom formal education is less motivating, and developing conceptual resolutions to this complex issue (Centers for Life-long Learning 2007, Integrated Model of Education 2008). She publishes regularly (Lline, Learning Centres in Europe), and with her dissertation at her Alma Mater she expanded the natural and social sciences aspect of her work. She is currently involved in international projects and conferences (Leonardo da Vinci, Grundtvig, FAO, IUFRO), and increasingly, in the area of research (IRSA).*

1. UVOD

Tudi stari ljudje so izpostavljeni novim izzivom razvoja Slovenije in njenemu umeščanju v evropski in globalni razvoj. V času materialne blaginje je mogoč pluralizem vrednot in z njim individualizacija življenjskih stilov. Socialna kohezija je zato manjša, skupni cilji težje opredeljivi, težje je organizirati povezujoče dogodke. Tako stanje je za posameznika osvobajajoče, za družbo kot celoto pa zahtevno, saj je težje uskladiti različne interese in jih povezati v enotno smer razvoja. Recesija, s katero se soočamo tudi v Sloveniji, kaže na ogroženost modela blaginje, v katerem živimo.

V teh okoliščinah poteka razprava o položaju starih ljudi. Večinoma so obravnavani kot vzdrževani del družbe, obravnavano pa je zlasti razmerje med njihovim številom in pokojninskim sistemom. V nadaljevanju uporabljamo pojem *stari ljudje*, ki ga utemeljuje Ramovš (2003), razumemo pa jih ne le kot vzdrževani del družbe, ampak kot rastočo družbeno skupino, ki je temeljna sestavina narodnega telesa ter s svojo prisotnostjo v različnih socialnih okoljih omogoča in bogati bivanje vsakogar med nami, zato lahko družbi ob iskanju novih modelov sobivanja predstavlja elementaren zgled.

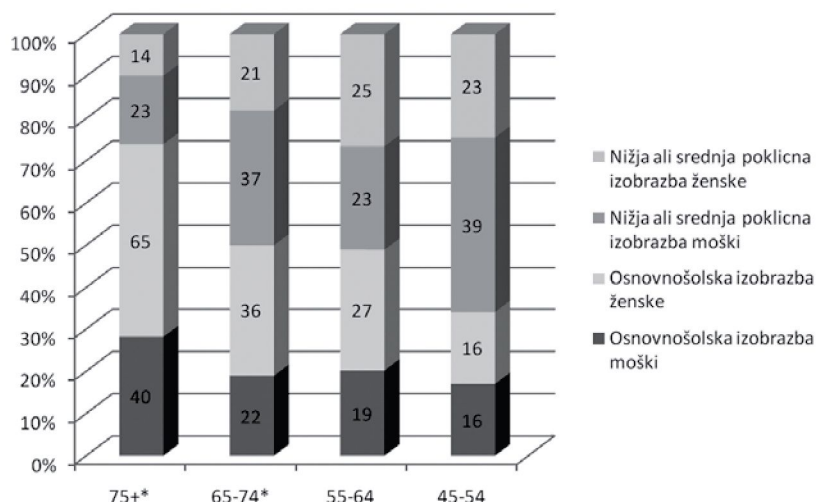
Slovenija je v relativno kratkem času prešla iz agrarne družbe v družbo znanja (Ravbar, 2000), hkrati je kot kulturno okolje ostala z gozdom povezana vsaj v prostem času. Stari ljudje so izkušnje in znanje nabirali v času, ko sta bila vir preživetja in blagostanja obdelava zemlje in industrijska proizvodnja, zato poznajo drug model blaginje, in sicer tisti, ki izhaja iz samooskrbnosti in katerega viri so predvsem lokalni. Njihova znanja in izkušnje pogosto navajamo kot njihovo temeljno moč (Bogataj in Findeisen, 2007), čeprav dejansko znanjem starih ljudi s podeželja ne dajemo posebne vloge in pomena, razen npr. za popestritev turističnih prireditev. Zlasti ženske so na podeželju včasih svoje življenje večinoma posvetile skrbi za dom in družino ter so se šolanju ali zaposlitvi odpovedale. O njih vemo zelo malo ter niti ne skušamo spoznavati tistih, ki tudi danes živijo skladno z nekdanjim življenjskim stilom. Zato je odnos do njih kot posameznic ali celo družbenih skupin lahko prezirljiv ali idealiziran, vsekakor pa ne prepoznan z vidika novih okoliščin – ogroženega modela blaginje, s katerim se soočamo.

Ob spremljanju študijskih krožkov, katerih tri četrtine udeležencev že desetletje predstavljajo ženske, smo se srečali tudi s starimi ženskami na bolj ali manj oddaljenem podeželju. Zaradi zgodovinskih okoliščin so se mnoge učile tujega jezika vsaj na osnovni ravni, sicer je bil temeljni vir znanja zanje osebni stik med družinskimi člani. Njihov položaj je pomembno zaznamovala začasna ali trajna izguba moških zaradi vojne (npr. kot delovne sile in nosilcev odločanja) ter oddaljenost od urbanih okolij. Bile so delovna sila, pogosto tudi nosilke odločanja; v starosti ostajajo pogosto same, ker so otroci (številnejši kot danes) zaradi šolanja ali zaposlitve odšli od doma. Nizka gostota poselitve na podeželju jih dodatno izpostavlja odsotnosti socialnih mrež in osamljenosti. V množici življenjskih stilov svoje vloge niti ne skušajo uveljavljati, spreminjanju življenjskih vzorcev in odnosov pa se prilagajajo le nekatere. Te procese strokovne službe pogosto spremljajo le prek statističnih podatkov. Ti kažejo, da se npr. raven formalne izobrazbe postopoma dviga ter se ob tem spreminja razmerje med spoloma (prim. Dobnikar, 2009 po AES) (Slika 1).

Za starejše generacije so razlike v izobrazbenosti moških in žensk bolj izrazite kot za mlajše. Ženske v večini starostnih razredov v glavnem dosegajo višji delež na nižjih izobrazbenih ravneh. Razlike so tako velike, da jih lahko potrdimo kljub majhnim vzorcem v teh starostnih skupinah.

Mnogi stari ljudje, zlasti mnoge stare žene, so torej razmeroma nepripravljeni na delovanje družbe, ki svojo blaginjo črpa s pomočjo storitev iz ne-lokalnih virov. Za blaginjo danes so potrebna druga in drugačna znanja kot nekoč, nujna je mobilnost, IKT pismenost. Osebno življenje je organizirano drugače, družba je v primerjavi z nekdanjo potratna tako z viri kot z energijo, dom je vse manj vir znanja, saj njegovo vlogo prevzemajo institucije in drugi viri, zmanjkuje časa za izgradnjo odnosov. Delež učno dejavnih starih ljudi se povečuje, a k temu

Slika 1: Deleži starostnih skupin po izobrazbi in spolu (Dobnikar, 2009)

* manj natančna ocena, previdnost ob interpretaciji

prispevajo predvsem bolj izobraženi, zlasti ženske (Mirčeva, 2005). Vseeno je v Sloveniji izobraževalno nedejavna večina ljudi (60 %), starih od 25 do 64 let. Poleg tega 80 % odraslih med 16. in 65. letom dosega najnižjo stopnjo pismenosti (Mohorčič Špolar s sod., 2005).

Pozornost smo torej namenili tistim ženskam, ki povezujejo preteklost s sedanjostjo in prihodnostjo. Določa jih lastništvo gozda, pri čemer smo se posvetili opazovanju njihovih značilnosti in predvsem njihovim lastnim stališčem. Za njihovo prostorsko klasifikacijo smo uporabili literaturo (Kovačič s sod., 2002). Zanimalo nas je, ali je skupino sploh mogoče povezati s skupnimi značilnostmi in ali nam je katera od značilnosti lahko uporaben zgled v prelomnem trenutku krize.

2. METODOLOGIJA

Statistično utemeljen pristop nam ni bil dosegljiv, zato smo se naslonili na triangulacijo virov in metod, primerljivo z analizami v drugih evropskih državah (Turunen in Toivonen, 2006: 30; Secco in Peruch, 2006: 47). Vire smo torej zbirali z različnimi metodami (opazovanje z udeležbo, anketa, fokusna skupina, vođeni intervjuji, analiza sekundarnih podatkov, literatura). Tudi podatke smo obdelovali na različne načine (kvantitativno, kvalitativno). Preverjali smo naslednje tri hipoteze:

- ženske, povezane z gozdom, so manjšinska družbena skupina;
- ženske, povezane z gozdom, so prezrta družbena skupina;
- ženske, povezane z gozdom, imajo določene skupne značilnosti.

Na podlagi analize literature in terenskih opazovanj ob spremljanju delovanja študijskih krožkov v zadnjih desetih letih smo pripravili vprašalnik z osemindvajsetimi vprašanji. Anketiranje smo izvajali marca 2009 s pomočjo različnih infrastruktur, ki so bodisi poklicno, interesno ali prek neformalnega izobraževanja v stiku z ženskami, povezanimi z

gozdom (lastnice gozda, gozdarske strokovnjakinje). Ključna pri tem sta bila Zavod za gozdove po vsej Sloveniji (14 območnih enot) in slovenska mreža Središč za samostojno učenje (33 središč). Oba sta v okviru rednega dela v času ankete vabila lastnice gozda k izpolnjevanju vprašanj na spletu ali pa sta jim osebno posredovala tiskan vprašalnik ter poskrbela za zbiranje izpolnjenih vprašalnikov. Ob pilotnem preizkušanju vprašalnika so gozdarski praktiki vključili tudi kategorijo bodočih lastnic gozda, v katero smo vključili tiste, ki bodo gozd zagotovo podedovale ali z njim že gospodarijo, čeprav formalno niso njegov lastnik. Argument za tako odstopanje od temeljnih kriterijev za izbiro enot v vzorec je bil predvsem strokovna praksa, ki kaže zaostajanje zemljiškoknjižnih in pravnih razmerij za prakso ter želja Zavoda za gozdove, da ugotovi tudi potencial med mlajšimi gozdnimi posestnicami, ki bi bile v nasprotnem primeru iz analize izključene. K sodelovanju smo povabili tudi medije (npr. *Kmečki glas*), Zvezo lastnikov gozdov, Zvezo lastnikov razlaščenega premoženja in nekatere spletne strani (Siol.net). Zbrali smo 185 anket, med katerimi smo jih za opredelitev starostne strukture anketiranih upoštevali 177, podrobneje pa smo jih analizirali le 142, saj nekatere niso bile izpolnjene v celoti. Na ženske, lastnice gozda, se jih od tega nanaša 62. Z anketo smo zbirali različne tipe podatkov: poleg demografskih in splošnih podatkov o prebivališču smo iskali tudi podatke o izvoru vloge lastnice gozda, značilnosti pretoka znanja (o gozdu) in ravnanja (z gozdom) ter stališča o sebi in o lastnicah gozda kot družbeni skupini.

Druga metoda, s katero smo zbirali iste podatke, je bila fokusna skupina. Izpeljali smo dve fokusni skupini, in sicer v Radljah ob Dravi marca 2009 (14 udeleženk) in avgusta v Vimolju ob Kolpi (5 udeleženk). V postopku načrtovanju fokusnih skupin smo upoštevali strokovno stališče gozdarskih strokovnjakinj krajevne enote Zavoda za gozdove Radlje ob Dravi. Slednja se znotraj strokovne gozdarske službe edina že več desetletij sistematično ukvarja z lastnicami gozda in je bila prav zato tudi izbrana za izvedbo fokusne skupine.

Tretja metoda zbiranja podatkov je potekala med marcem in oktobrom 2009 v Ljubljani, in sicer je bil to polstrukturiran individualni intervju z vsaj visoko izobraženimi poklicnimi gozdarskimi strokovnjakinjami (4 intervjuji: 1. marec, 2. avgust, 1. september).

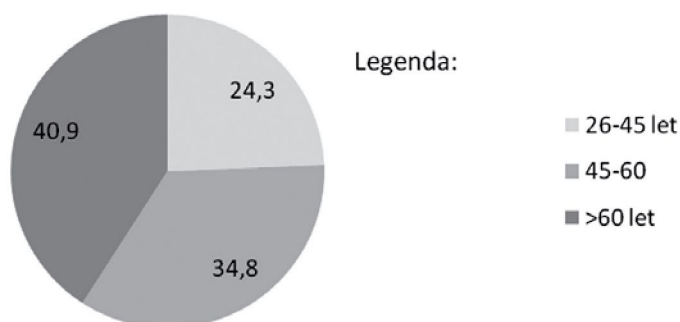
Obdelava podatkov je potekala s programom SPSS, kvalitativna analiza odprtih vprašanj, npr. grupiranje primerljivih in njihova tipizacija, ter dodatno zbiranje podatkov še potekata.

3. REZULTATI

3.1. STAROSTNA STRUKTURA VZORCEV

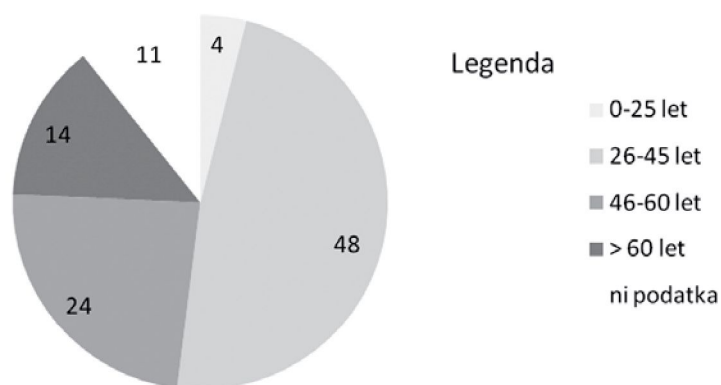
Skupno velikost ciljne skupine lastnic gozda opredeljujejo podatki Zavoda za gozdove (2009): za leto 2007 je bilo od skupnega števila lastnikov več kot 120.000 izključno žensk, dodatnih nekaj deset tisoč pa solastnic z moškimi. Točnega števila ne navajamo zaradi narave vira, ki vključuje tudi neurejena zemljiškoknjižna stanja, zaradi česar so podatki delno popačeni. Po dostopnih podatkih torej prevladujejo lastnice, starejše od 45 let. Lastnic gozda, mlajših od 26 let, je manj kot 1 %. Starostno strukturo lastnic gozda v Sloveniji v letu 2007 opisuje Slika 2.

Slika 2: Delež posameznih starostnih skupin lastnic gozda ($n > 120.000$, vir: Zavod za gozdove, 2009)

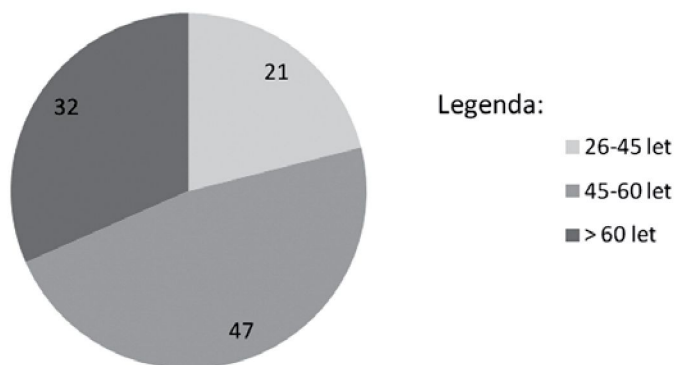
Z anketo smo dosegli komaj omembe vreden del lastnic (<0,1 %), pa vendarle predstavnice vseh starostnih skupin. Za opredelitev njihove družbene vloge je pomembno, da smo dosegli različna socialna okolja: lastnice oziroma solastnice večjih kmetij (gorskih, v velikem delu koroških), predstavnice manjših kmetij v nižini, zaposlene ženske z manjšo posestjo, s katero gospodarijo v svojem prostem času, ter bodoče (!) lastnice. Njihovo starostno porazdelitev prikazuje Slika 3. V primerjavi s prej navedeno starostno strukturo je delež mlajših večji, obenem je opazen delež tistih, ki niso navedle starosti. Glede na možnost elektronskega zbiranja podatkov se zdi tak rezultat logičen in kaže na uporabnost komunikacijskih kanalov za stik z obravnavano ciljno skupino. Starejše ženske namreč niso uporabljale možnosti elektronskega izpolnjevanja ankete, ki je bila pri mlajših prevladujoča oblika odziva.

Slika 3: Starostna porazdelitev anketiranih ($n=177$)

Starostna sestava udeleženk fokusnih skupin je kljub majhnemu vzorcu ($n=19$) primerljiva s splošno sliko oziroma je verjetno bližja realni (Slika 4).

Slika 4: Deleži starostnih skupin lastnic gozda iz fokusnih skupin (n=19)

Ženske med lastniki v Sloveniji torej niso manjšina, njihova starostna sestava pa ni simetrična ali piramidalna, ampak obratno, asimetrična v korist deleža tistih, z višjo starostjo.

3.2. ZNAČILNOSTI LASTNIC GOZDA, S KATERIMI SMO PRIŠLI V STIK

Lastnice gozda, s katerimi smo prišli v stik, je naše zanimanje, ne glede na obliko tega stika, presenetilo in so ga bile vesele. V nobenem primeru nismo naleteli na zavrnilni komentar, prejeli smo vsaj desetino spodbudnih in odobravajočih pripomb. Nekatere so se zahvaljevale za pomoč pri izpolnjevanju vprašalnika (npr. uslužbencem Zavoda za gozdove) zaradi težav z branjem ali mobilnostjo (npr. nedostopnost pošte). Le dve bi vlogo lastnice gozda sedaj zavrnila, 60 % anketiranih bi to vlogo sprejelo ponovno, 42 % jih na to vprašanje ni odgovorilo.

Evidentirali smo posameznice, ki razpolagajo z veliko posestjo, so izobražene in so z namenom gospodarjenja z gozdom pustile redno službo, pa tudi take, ki živijo v tujini in so postale gozdne posestnice v procesu denacionalizacije. V splošnem posedujejo pretežno manjše posesti, ki so manjše tudi v primerjavi z moškimi lastniki. Izvor posesti je večinoma dedovanje ali prisojitev, kar pomeni, da so posest sprejele in ne načrtno izbrale! Dohodkovno so pogosto odvisne od dohodka iz gozda, kmečke ali vdovske pokojnine, redkeje od plačane službe.

Večina živi v okviru družine, pretežno na kmetiji, čisti ali mešani, in sicer različnih velikostnih kategorij. To pomeni, da jih pogosto najdemo v manjših zaselkih ali na osamljenih lokacijah, nekatere živijo same (!). Tudi to je razlog, da smo jih zelo težko dosegli, hkrati pa nas obvešča o družbeni skrbi za to skupino prebivalcev. Vloge ženske na oddaljenem podežlju sicer nismo posebej preučevali, vendar jo neposredno opisuje izjava iz intervjujev:

»Ženska vloga je dati pričakovanja, želje, vsebino. Tudi rešitve problemov gredo prek žensk, in sicer zato, ker jih prva občuti. Kjer je v družini dobra gospodinja, poka od razvoja in v naših krajih je veliko žena takih.« (I1, 15. marec 2009).

Za večino so bili vir znanja o gozdu sorodniki. V anketi je struktura virov znanja sledeča: sorodniki (50,7 %), čemur sledi šola (38 %) in z velikim zaostankom strokovnjaki (7,4 %), literatura (2,9 %) in mediji (0,7 %). Bodoče lastnice so mlajše in bolj zaupajo znanju

strokovnjakov, vendar je lastnic, ki bi bile mlajše od 25 let, po podatkih Zavoda za gozdove manj kot 1 %!

O delu se soudeleženi usklajujejo sproti ter opravila, povezana z gozdom, običajno delijo s partnerjem, sorodnikom ali znotraj družine. Kriterij delitve dela, povezanega z gozdom, običajno ni tipična delitev med spoloma po fizični težavnosti dela, ampak so kriterij prej konkretne okoliščine, npr. zdravje, razpoložljivost družinskih članov ali midsosedske pomoči.

Izrazita in enotna so njihova stališča do javne izpostavljenosti. V prvi fokusni skupini so udeleženke podčrtale, da ne želijo biti izpostavljene, zavračajo diferenciranje zaradi spola, svojo odsotnost v javnem življenju pa pojasnjujejo z negativnim odnosom javnosti do njih kot predstavnic kmečkega življenja ali nizko formalno izobraženih. Status lastnice gozda jim prinaša zadovoljstvo, stik s koreninami in tudi veliko znanja o gozdu in gospodarjenju z njim.

V svojem okolju se tako anketiranke kot udeleženke fokusnih skupin večinoma počutijo dobro sprejete. Kljub različnim razlogom za stik z gozdom (gospodarjenje, rekreacija, lastništvo kot obveznost) čutijo, da so njihova stališča, argumenti ali pobuda v ožjem okolju sprejeti, v javnosti pa ne. Slednje interpretirajo v luči dejstva, da javnost zanje niti ne ve. 45 % anketiranih svojega znanja ne ohranja le zase, temveč ga posreduje drugim, zlasti v krogu družine in ožje socialne mreže.

Mnoge zmorejo neutečene poti življenja ali se zanje namenoma odločijo (npr. izključno od dohodka iz gozda odvisna mati in vdova vztraja v nelahkem socialnem položaju, brezposelna mlajša mati postane gozdna delavka, bodoča lastnica iz mesta se odloči za študij ženski netipičnega poklica). Pripisujejo si »komunikativnost, sposobnost organizacije in določen osebni stil« (I2, 2009). Udeleženke prve fokusne skupine so svoje značilnosti podrobno opredelile, skupni imenovalci teh značilnosti pa so:

- taka raba vseh gozdnih dobrin (lesa, stelje, gozdnih sadežev ter vseh drugih vlog gozda npr. zadrževanje vode, omogočanje rekreacije itd.), ki omogoča uresničevanje vseh vlog gozda v enaki ali celo večji meri tudi bodočim rodovom (načelo trajnosti);
- varovanje gozda, zlasti mladega;
- skrb za bližnje in gozd hkrati ter vizija razvoja v zvezi s tem.

Vse uporabljene metode zbiranja podatkov so pokazale, da lastnice gozda moti nemir v gozdu, zavračajo smeti in hrup, pri soočanju z odgovornostjo za gozd pa se čutijo tudi nemočne. Izpostavljene so namreč samovolji lokalnih podjetnikov glede obsega sečnje in določanja cene lesa, kar ob bogatih izkušnjah na tem področju zlasti starejše lastnice občutijo kot žalitev. Obiskovalci, ki prihajajo v njihov gozd, jih motijo le, kadar spuščajo pse, za seboj puščajo sledi in smeti, pretirano nabirajo gozdne sadeže ali se izogibajo stiku z lastnikom kot npr. divji lovci, motoristi. Ker je lastnik gozda sam odgovoren za vzdrževanje gozdne infrastrukture, gre torej pri teh navedbah poleg neposredne škode na posesti predvsem za kritiko nespoštljivega odnosa do gozda ali njih ter za nemoč uresničevanja svoje odgovornosti. V drugi fokusni skupini so udeleženke izrazile občutek družbene obrobности ter odvisnost od sosedske ali družinske pomoči, vendar so ga interpretirale s pozitivnega zornega kota in celo začinile z anekdoto o nekdanji potrebi po krajih lesa v lastnem gozdu. Iskale so predvsem pozitivne vidike lastnega položaja, kot npr. umeščenost v socialno okolje, zadovoljstvo tako z njim kot z materialno skromnostjo, nadaljevanje naklonjenosti gozdu ter čustvene navezanosti nanj.

»Meni bo najbolj žal, ko ne bom mogla v gozd. Tega bi zadnjega pustila. /.../ Pa nam je lepo, nič ne jamramo, smo se navadili. Pa lepo je tu pri nas; vsako jutro se dobimo za pol ure na kavo, pa klepetamo. Čeprav se poznamo že 60 let. Nam nikoli ni dolgčas kot drugi pravijo. Si sami naredimo. /.../ Če kaj pride vmes, si pač povemo in potem živimo naprej ... » (I2, 3. 8. 2009).

4. RAZPRAVA IN ZAKLJUČKI

Stanje danes je posledica preteklega razvoja. V Sloveniji je dostop v gozd javen in brezplačen, odgovornosti lastnikov gozda so zakonsko predpisane. Številčnost žensk med lastniki gozda preseneča, prav tako njihova starostna porazdelitev, ob kateri pa kaže biti previden zaradi izvornih slabosti podatkov (njihova realnost zaradi neurejenih lastninskih razmerij, dvojna lastništva ipd.). Eno ključnih spoznanj pilotne raziskave je zavrnitev hipoteze, da so lastnice gozda manjšina. Prišli smo v stik s tistim njihovim delom, ki v javnosti ni zastopan in se sam tudi ne želi izpostavljati. Tudi za nas je bilo iskanje stika s starejšimi lastnicami gozda izziv posebne vrste, saj nismo pričakovali, da je ob obilici strokovnih služb, podatkovnih zbirk in ostale infrastrukture del ljudi tako težko doseči.

O ženskah, povezanih z gozdom, so podatki redki, razpršeni in navezani na posamezne vidike, npr. na tradicionalni vidik upravljanja z gozdom kot virom pridelave lesa, na preučevanje delovanja družbe z vidika enakosti spolov in rodnostnega vedenja, formalne izobraženosti ali udeležbe v izobraževalni ponudbi (Medved, 2004; Černič Istenič, 2003 in 2007; Mohorčič Špolar s sod., 2005). Podrobneje in dlje se posvečajo lastnicam gozdov v Skandinaviji (Lidestav, 1998 in 2007; Folo, 2002 idr.), kjer so ob paleti raziskovalnih rezultatov razvili tudi bogato mrežo institucij za uveljavljanje glasu in koristi žensk, lastnic gozda. Nekateri podatki med Slovenijo in Švedsko so primerljivi, npr. delež žensk med gozdnimi posestniki. V Sloveniji smo trenutno na ravni vstopanja žensk v ekipe za tekmovanja v gozdnih delih, feminizacije gozdarskega študija oz. poklica ter pilotnih analiz.

S triangulacijo metod, podatkov in analiz smo tako ugotovili, da so lastnice gozda v Sloveniji:

- številne, večinoma starejše od 45 let in slabo prilagojene na nove zahteve družbe;
- dejansko niso homogena skupina ljudi, npr. kmečke gospodinje, temveč notranje raznolika skupina, ki je še ne poznamo. Celo merljiv in spremljan kazalnik, njihova starost, je zaradi neurejenih lastniško pravnih razmerij najverjetneje sistematično precenjen;
- večinoma ekonomsko šibke (dohodkovno pogosto odvisne od dohodka iz gozda, kmečke ali vdovske pokojnine, redkeje od plačane službe);
- večinoma formalno neizobražene in družbeno prezrte, vsaj tiste z majhno posestjo – h temu je prispevalo najprej vojno obdobje, nato večdesetletno preziranje njihovega statusa (kmet kot zmerljivka), v zadnjem času pa njihovo vztrajanje na podežlju, zlasti oddaljenem, kjer dostopnost infrastrukture ni enaka kot v mestu;
- v starosti prepuščene opori družine in soseske – tudi zato jih je bilo izjemno težko doseči;
- del svoje volje in energije za več let, ponekod tudi večji del življenja, usmerile v gozd, na kar sta po njihovem mnenju vplivala zlasti njihov način življenja doma in uporabnost gozda, le v zanemarljivi meri pa različne strokovne službe;

- vesele zanimanja zanje, kar potrjuje njihovo oceno, da so v družbi obrobna skupina, ki svojo vlogo, potrditev in smisel najde v domačem okolju in v z gozdom povezanih odločitvah;
- vir neposredne koristi za nas kot posameznike in kot družbo, saj ne omejujejo rekreacijske rabe gozda in razvijajoče se gospodarske veje turizma, še več, njihovi otroci, točneje kmečki otroci, so v povprečju številnejši (Černič Istenič, 2003) ter študijsko nadpovprečni (Bevc, 2002).

Ali torej skupino, s katero smo prišli v stik, lahko imenujemo za posebno družbeno skupino? Pilotna analiza nakazuje, da je to mogoče, s ponovitvijo na reprezentativnih podatkih pa kot drugo hipotezo postavljamo dve razločevalnici med njo in družbenim okoljem: vrednote prostora in družine. Čeprav neposredno vrednot nismo preučevali, s svojim načinom življenja in svojimi stališči o sebi in gozdu izražajo usmerjenost v družino in (svoj) gozd oziroma lokalni prostor. Kljub družbeni prezrtosti in nizki materialni blaginji so namreč še vedno prisotne in z močno življenjsko voljo. Imajo stališča o sebi in svoji vlogi, javno uveljavljanje jih ne zanima. Njihovo konkurenčno prednost oziroma moč razumemo v naslednjih značilnostih:

- mnogo jih živi v omejenih materialnih razmerah in družbeni prezrtosti, a po naših podatkih ne pričakujejo vlaganj skupnih proračunskih virov vase;
- niso odvisne od storitev, temveč od svoje lastnine in socialne mreže, zato so sposobne samo-organizacije in tudi kritičnega vrednotenja odnosa do njih in gozda kot njihove lastnine;
- njihovi otroci so pomemben vir slovenskega prebivalstva;
- omogočajo brezplačno uporabo svoje lastnine, gozda, kar pomeni državi možnost trgovanja s ponori ogljika in razvoj nove, rastoče gospodarske veje – turizma, prebivalcem pa brezplačno rekreacijo;
- razpolagajo s funkcionalnimi znanji za neodvisno preživetje iz lokalnih virov, a jih ne promovirajo in ne tržijo, temveč jih delijo brezplačno;
- mnoge razpolagajo z osebnim smislom, iz katerega izvira njihova življenjska volja, zato vplivajo na kakovost odnosov v skupnosti v širšem smislu.

Navedene značilnosti se zdijo v današnjem času preživete ali vsaj prezrte. Možnost zmanjševanja blaginje vsaj usmerja v razmislek, kako bi bilo mogoče živeti tudi drugače, za kar so v Sloveniji še na voljo zgledi. V mnogih evropskih državah je delež podeželskega prebivalstva nizek, zato tovrstnih zgledov primanjkuje. Poleg tega se kaže zavedati, da je z vidika znanja obravnavana skupina šibka in bi ji bilo treba tudi zaradi družbene pravičnosti vsaj na tem področju ponuditi bistveno več.

5. SKLEP

V Sloveniji in v Evropi se v družbi povečujeta delež starih ljudi in delež nekmečkega prebivalstva. Vrednote prostora, ki so bile zadnja desetletja izrinjene v zasebni in individualni prostor (Demšar, 2007)¹, postajajo bolj aktualne. Z ekonomskega vidika je sicer razdrobljena

¹ Preobrazba držav centralne in vzhodne Evrope iz državnega načrtovanja v tržno ekonomijo ter iz enopartijskih sistemov v parlamentarne demokracije je prostorske vrednote zanemarila, javnosti pa omejila dostop do odločanja, tudi o vrednotah prostora (cit. Demšar, 2007).

posest 15 milijonov evropskih lastnikov, zlasti malih kmetov, slaba (Niskanen s sod., 2007), vendar je ekonomski vidik le eden od razvojnih vidikov.

V tem kontekstu interpretiramo slovenske lastnice gozda kot ključen in (še) neviden zgled, trenutno preglašen z agresivnim in necelovitim razumevanjem razvoja, ki že kaže svoje negativne plati (npr. razgradnjo skupnosti, onesnaženje okolja, podnebne spremembe).

Zaključna misel naj torej preusmeri našo dosedanjo usmeritev iz preučevanja in spodbujanja samoiniciativno dejavnih proti tistim, ki potrebujejo spodbudo in skrb, iz enoplastnega razumevanja blaginje v njen kompleksnejši model, iz kratkoročnega v dolgoročno, iz usmerjenosti v korist posameznika v delovanje v korist skupnosti. Taka načela so hkrati tudi ekonomsko bolj učinkovita (Ostrom, 1990). Vse to nam sporočajo tudi lastnice gozda, s katerimi smo prišli v stik in ki so ob soočanju subjektivnega sveta s kulturnimi vzorci družbenega okolja za svojo ohranitev uporabile vse tri oblike komunikacije: prilagoditev, kljubovanje in pogajanja (Suoparjarvi, 2009). S tem so dokazale svojo vitalnost in hkrati razvojni pomen. Njihovo udejstvovanje v socialnih in ekoloških vlogah (oskrba družinskih članov, urejanje krajine) je trenutno sicer še razumljeno le kot ekonomska eksternalija oziroma neplačana korist, kar jih potiska v nezavidljiv položaj. Omenjeni vlogi namreč finančno nista ovrednoteni, ker se cene ekoloških in socialnih storitev v obstoječem modelu blaginje ne upoštevajo. Posledica je razkrajanje struktur in procesov, povezanih z njimi, uveljavljanje tržno ovrednotenih dobrin ter družbenih skupin, ki iz tega procesa črpajo svojo lastno blaginjo. Slednje seveda niso zainteresirane za preseganje družbene izrinjenosti tistih, na račun katerih živijo, prav tako ne za upoštevanje visokih transakcijskih stroškov, ki bi jih prineslo upoštevanje cene ekoloških in socialnih vlog, npr. gozda.

Lastnice gozda, s katerimi smo prišli v stik, vztrajajo v omejevanju skrbi zase v dobro skupnih in dolgoročnih koristih. Zato jih razumemo kot obsežen, a prezrt vir znanja in vrednot ter zlasti v času recesije upoštevanja vreden zgled. Njihovega položaja ne posplošujemo na položaj podeželja, niti oddaljenega ne, ampak jih navajamo kot primer, vreden podrobnejšega preučevanja in bistveno večjih javnih vlaganj. Njihova predstavitev, čeprav na podlagi nereprezentativnega vzorca, obenem daje vpogled v življenje starih ljudi na slovenskem podeželju in tako prispeva k njihovemu celovitejšemu spoznavanju in razumevanju.

LITERATURA

- Bogataj Nevenka in Findeisen Dušana (2008). *Celostni model izobraževanja starejših odraslih v Sloveniji*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
- Bevc Milena (2002). *Učinkovitost dodiplomskega študija v Sloveniji: druga longitudinalna analiza (generacija študentov 1991/1992): predstavitev raziskovalnega projekta in vprašanja za razpravo, seminar šolskega polja na Centru za študij edukacijskih strategij*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 26.3.2002.
- Črnič Istenič Majda s sod. (2003). Socio-ekonomski kontekst kot pojasnjevalni dejavnik razlik v rodnostnem vedenju. Statistični dnevi, Radenci, 28. - 26. november 2003. V: <http://www.stat.si/radenci/referat/CERNIC,KVEDER,PERPAR.doc> (28.3.2006).
- Črnič Istenič Majda (2007). Attitudes Towards Gender Roles and Gender Role Behaviour Among Urban, Rural, and Farm Populations in Slovenia. V: *Journal of Comparative Family Studies*, 37, št. 3, str. 477-496.
- Demšar Mitrovič Polona (2007). *R.A. V.E. Space, project final report: raising awareness of values of space through the education process*. Ljubljana: Ministry of the Environment and Spatial Planning.
- Dobnikar Majda (2007). interno neobjavljeno gradivo, Andragoški center Slovenije.

- Folo Gro (2002). A hero's journey: young women among males in forestry education. V: *Journal of Rural Studies*, 18 letnik, 3. št., str. 293-306.
- Informatorika 1, marec 2009.
- Informatorika št. 2, 3. avgust 2009.
- Kovačič Matija, Perpar Andrej, Gosar Lojze (2002). Členitev podeželja v Sloveniji. V: *Sodobno kmetijstvo*, letnik 35, št. 2, str. 62-66.
- Lidestav Gun in Wästerlund Dianne (1998). *Skogsutbildade kvinnor och mäns villkor i arbetslivet-resultat från en enkätundersökning*. (Arbetsdokument 4). Umea: Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för skogteknik, Umea.
- Lidestav Gun (2007). The gender situation in European and North American Forestry – state-of-art and how to bring about real changes. V: *IUFRO Division VI Symposium 14-20.8*, Saarelskå, Finland.
- Medved Mirko (2004). Changes of the private forest property structure in Slovenia influence on management by forests, V: *Human dimensions of family, farm and community forestry*: March 29-April 1, 2004 symposium. Pullman (Washington): Washington State University, str. 43-49.
- Mirčeva Jasmina (2005). Vključenost odraslih v izobraževanje. V: *Andragoška spoznanja*, letnik 11, št. 4, str. 10-21.
- Mohorčič Špolar Vida Alenka s sod. (2005). *Pismenost in ključne življenjske veščine v družbi znanja: družbeno skupinski vplivi udeležbe odraslih v izobraževanju kot dejavniki razvoja družbe znanja. Ciljni raziskovalni program Konkurenčnost Slovenije 2001-2006, zaključno poročilo*. Ljubljana, Andragoški center Slovenije, 157 str.
- Niskanen, Anssi, Slee, Bill, Ollonqvist, P., Pettenella B. (2007). *Entrepreneurship in the forest sector in Europe*. University of Joensuu, Faculty of Forestry, Silva Carelica 52, 2007.
- Ostrom Elinor (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action (Political Economy of Institutions and Decisions)*. Cambridge: Cambridge University Press, 280 str.
- Ramovš Jože (2003). *Kakovostna starost. Socialna gerontologija in gerontologika*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 582 str.
- Ravbar Marjan (2000). Regionalni razvoj slovenskih pokrajin. V: *Geographica Slovenica*, letnik 33, št. 2, str. 9-81.
- Secco Laura in Peruch Laura (2006): Italy. V: *Time for action. Changing the gender situation in forestry. Report of the team of specialists on gender and forestry*, FAO, Rome 2006, str. 39-49.
- Suopajarvi Tiina (2009). Negotiating gender in Finnish forestry. V: *Making a difference through cooperation, networking and the establishments of role models*. Making a difference in theory and practice, 2nd Gender and Forestry Conference, Umeå, Sweden, June 15 – 18, 2009.
- Turunen Katja in Toivonen Ritja (2006). Finnish female foresters' employment and career development. V: *Time for action. Changing the gender situation in forestry*. Report of the team of specialists on gender and forestry, FAO, Rome 2006, str. 29-33.
- Zavod za gozdove, interno neobjavljeno gradivo; preglednice pripravila Matijašič D., in Pisek R.

Kontaktne informacije:

dr. Nevenka Bogataj

Andragoški center Slovenije

Šmartinska 134 a

1000 Ljubljana

E-naslov: nevenka.bogataj@acs.si